

Štiavnické hlavičky XII. Eduard „Ede“ Richter

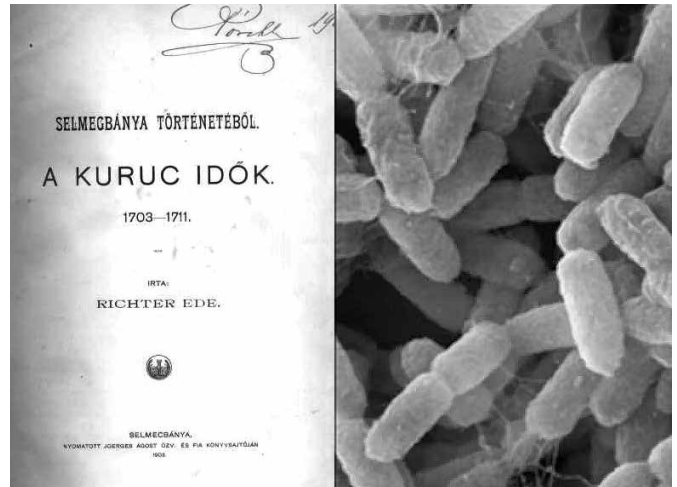
– kronikár štiavnického moru

Napriek všemožnému pokroku v mnohých oblastiach, starostlivosť o ľudský organizmus za celkovým pokrokom v Banskej Štiavnici v stredoveku zaostávala.

Nízka priemerná dĺžka ľudského života tam bola umocnená zdraviu škodlivou a fyzicky náročnou prácou v podzemných baniach.

V celej Európe jednou z hlavných príčin predčasných úmrtí boli infekčné choroby, šíriace sa zničujúco zvyšujúcou sa migráciou rôznorodých etník, vojnami, námornými objavmi, obchodnými cestami, nízkou úrovňou hygieny. Typickými údajmi sú napr. štatistiky z Veľkej Británie, kde v 20. rokoch 18. storočia klesla priemerná dĺžka života na 25 rokov, aby sa neskôr, v 50. rokoch zvýšila na 40 a koncom 18. storočia na 50 rokov. Najčastejšími smrťami epidémiami konca 17. a počiatku 18. storočia v Európe boli morové epidémie. Sú uvádzané najmä ako „*bubonický mor*“. Striedala sa s kiahňami, záškrtom, chrípkou či žltou zimnicou. Pôvod týchto smrťaciach pandémií, spôsob ich prenosu, tobôž preventívna ochrana proti nim, známe neboli. Známe boli najmä praktické skúsenosti o tom, ako masové smrteľné účinky znížiť. Z novodobej histórie Banskej Štiavnice je najpovestnejšia morová epidémia z obdobia 1710-1711. Pripomína ju najmä Socha svätej Trojice s morovým stĺpom na mieste pôvodného, jednoduchého Morového stĺpa z r. 1711. Do súčasnej podoby ju vytesal slávny sochár Dionýz Stanetti v rokoch 1759-1764. Nebyť tejto obdivuhodnej, preslávenej historickej pamiatky, o ničej morovej epidémii 1710-1711 by sa ani nevedelo. Dochovaných dokumentov, uverejnených v ľahko dostupných periodikách či knihách, je totiž mimoriadne málo. Tento paradox medzi vtedajšou vzdelanosťou či bohatstvom Banskej Štiavnice a stratou pamäti – úplným zabudnutím na zničujúce fyzické, psychické aj morálne dôsledky ničenia vtedajšej populácie, bez ohľadu na sociálny status obetí, ma neustále trápil a nútil opakovane hľadať nejaký dôkladný opis vtedajšej hrôzy. Dostupný bol údaj, že v rokoch 1710-1711 umrela na priame následky morovej pandémie takmer polovica vtedajšej štiavnickej populácie. Odhady sa pohy-

bujú medzi 4000 až 6000 obeťami. Moje bezvýsledné hľadanie ukončil šťastne získaný, doteraz nezverejnený výťah z knihy Richtera Ede: *Selmechánya történetéből*. A kuruc idők 1703–1711, ss. 237-259. Vydavateľstvo Joerges, B. Štiavnica 1903. (Obrazok). 5 stranový text je pracovne nazvaný *Mor v Banskej Štiavnici*. Ide o preklad od pani Brigity Hermannovej. Poskytol mi ho priateľ Ing. Myron Majdák. Autor spomínanej knihy Eduard „Ede“ Richter, syn Györgya Richtera., uhorského banského radcu a Márie Tannenbergovej, sa narodil 6. augusta 1852 v Nagybányi (Szatmárom, Baia Mare). Základnú školu absolvoval v rodnom meste, strednú školu v B. Štiavnici, na Evanjelickom lýceu, a právnické štúdium na univerzitách v Budapešti a Viedni. Potom pracoval ako finančný kreslič v Banskej Bystrici; neskôr bol vymenovaný za okresného súdneho úradníka v Turčianskom Svätom Martine. Od roku 1884 bol zamestnaný v B. Štiavnici ako mestský archivár a správca knižnice. Zaslúžil sa o prestavbu Starého zámku na Mestské múzeum a bol jeho prvým riaditeľom (1900). Popritom vedol archeologický prieskum v okolí mesta. Jeho manželkou bola Paula Ivanovičová. Umrel v B. Štiavnici 25. marca 1912. V mladosti publikoval články, napr. Dvaja nemeckí alchymisti v Banskej Štiavnici (1905), či ďalšie knihy *Cesta do ríše duchov* (1884) a *Prichádzajúca veľká katastrofa* (1900). Založil, redigoval a v rokoch 1891-1895 vydával predchodcu Štiavnických novín „*Štiavnický týždenník*“ (*Selmechányai Hetilap*). Celé ich vydanie bolo digitalizované a je bezplatne prístupné na webových stránkach Széchényiho národnej knižnice v Budapešti. Koncom 19. storočia zostavil a publikoval Katalóg zbierok múzea Banskej Štiavnice a Banskej Belej (1900). Je v ňom uvedený aj zoznam predmetov, ktoré Múzeum Banskej Štiavnice poskytlo na svetovú výstavu v Paríži v roku 1889. Ede Richter vo svojej knihe *Z histórie Banskej Štiavnice*. Kurucské časy uvádza, že hlavné obdobie morovej epidémie v Štiavnici trvalo od mája 1710 do apríla 1711. Začalo sa v tichosti, počiatočným utajovaním mestského Magistrátu o rýchlo rastúcom počte mŕtvych. Dlhú sa to ale utajiť nedalo. Najmä, keď umierali aj členovia mestskej elity. Bol to hlavne vtedajší profesor Banickej akadé-

Fotokompozícia z titulnej strany knihy Ede Richtera FOTO ARCHÍV AUT.

mie Ján Nepomuk Lang (*1770 Hainstadt, Kärnten Rakúsko – † 1842 B. Štiavnica), ktorý dôrazne požadoval plnenie organizačných opatrení, znižujúcich počet obetí a ďalšie šírenie nákazy nielen v samotnom meste, ale aj v okolitých mestečkách či obciach. Jeho hlavnými opatreniami bol dôsledný odvoz smetí, pravidelné upratovanie v miestnych podnikoch, spôsob pochovávaní obetí moru. Na jeho žiadosť 1. júla 1710 nariadila mestská rada, aby sa v domčeku patriacemu Puniakovi zriadila infekčná nemocnica Lazaret. Smrť si nevyberala. Medzi inými boli v Lazarete pochovaní aj manželka a deti vážneho mestského sudcu Henricha Lemoniho. Všetci zomreli v priebehu 12 hodín, zatiaľ čo sudcu dali do karantény. V júli 1710 museli uzatvoriť aj evanjelickú modlitebňu, lebo celá rodina, čo tam žila, synovia, matka a stará matka Augustiniová, zomreli na mor. Mestská rada v tom období zasadala rýchle, takmer permanentne. Jediným predmetom rokovania na všetkých zasadnutiach bola obrana proti strašnej nákaze – moru. Posledné zasadnutie magistrátu bolo 26. júla. Od tohto dňa až do 15. septembra, keď mor už začal ustupovať, magistrát nezasadal. Kronikár Ede Richter vo svojej knihe ďalej uvádza: Museli to byť hrozné pomery v B. Štiavnici. V Lazarete boli vo dne v noci opití všetci lekári, felčiari, ošetrovatelia, nosiči mŕtvov a hrobári. Pretože im poriadne nevyplácali mzdy, dopúšťali sa hrozných činov. Uvediem aspoň jeden prípad: „*Zamestnanci nemocnice jedného dňa, rozzúrení, v opitom stave, porozbíjali v nemocnici všetky okná, pece a vôbec všetko čo sa len dalo rozbiť.*“

Obyvatelia mesta nezaplatili morovú daň, takže sa museli vynášať rozsudky a hrozilo sa väzením. Ale aj tak mnohí daň nezaplatili. Vo viacerých domoch ležali nepochované mŕtvolky. Zástupca súdu Mihály Ignác Pirolt sa niekoľkokrát pokúsil energicky zakročiť a urobiť poriadok, pričom seba samého vystavoval nebezpečenstvu. Nepodarilo sa mu to. Mor pustošil najhroznejšie do polovice septembra 1710. A to nielen v B. Štiavnici, ale aj v susednej Banskej Belej, ktorá vtedy ešte nebola spojená s B. Štiavnicou. Mor pustošil aj v Hodruši, Štefultove a Bankách. V marci 1711 morová epidémia v Banskej Štiavnici natolko ustúpila, že mesto sa vrátilo k bežnému životu.

Do slova. Až v 19. a 20. storočí bol pôvodca smrťaciach morových epidémií izolovaný, identifikovaný, jeho DNA izolovaná a spôsob jeho prenosu na človeka dokázaný. Je ním baktéria *Yersinia pestis* (pôvodne *Pasteurella pestis*), pomenovaná v roku 1970 po jej spoluobjaviteľovi, Alexandrovi Yersinovi (obr.). Bolo dokázané, že spomínaná baktéria je pôvodcom všetkých troch známych druhov moru: bubonického, septického a pľúcneho. Baktéria sa prirodzene vyskytuje u hlodavcov (myši, potkany, veвериčky), infekcia u nich je mierna a nevyvoláva mor. Z hlodavcov na človeka ju prenášajú blychy (bubonický mor). Medzi ľuďmi sa potom môže šíriť vzduchom - kvačkami pri kašľaní (pľúcny mor). Pri septickom mori – otravou krvi - sú postupne napádané viaceré orgány (mozog, slezina) tak, že odumierajú.

**Peter Gemeiner
& Myron Majdák**